Vikipeedia

Burjaadi keel

See artikkel vajab toimetamist.
Palun aita artiklit toimetada (https://et.wikipedia.org/w/index.php?title=Burjaadi_keel&action=edit). (Kuidas ja millal see märkus eemaldada?)

Burjaadi keel (burjaadi kirillitsas: *буряад хэлэн*, *buryaad khelen*) mongoli keelte idarühma kuuluv keel.[1]

Burjaadi keelt räägitakse põhiliselt Venemaal Burjaatia Vabariigis, mis asub Baikali järvest ida pool ja jagab riigipiiri Mongooliaga. Burjaatia ametlikeks keelteks on burjaadi ja vene keel. Venemaal on palju burjaadi keele kõnelejaid ka Taga-Baikali krais. Burjaadi keelt räägitakse veel väiksemates kogukondades Mongoolia põhja- ja Hiina loodeosas, kus keelt räägitakse iseloomuliku murdega. Burjaadi keel on oma nimetuse saanud keele rääkijaskonna – burjaatide – järgi.[2]

Burjaadid on mongoli rahvas Venemaal Lõuna-Siberis, Mongoolia põhjaosas ja Hiinas. Burjaatide üldarv on ligikaudu 620 000. Venemaal elas 2010. aasta rahvaloenduse andmetel 461 389 burjaati, nendest Burjaatia Vabariigis 286 839 (30,0% elanikkonnast). Mongoolias elas 2010. aastal 45 087 burjaati ning burjaadi keele rääkijate arv Mongoolias on vähenemas. Hiinas on burjaatide arvuks 40 980. Eestis elas 2011. aasta rahvaloenduse andmetel 20 burjaati.

Burjaadi keel (Буряад хэлэн)	
Kõneldakse	Venemaa Mongoolia Hiina
Kokku kõnelejaid	330 000
Keelesugulus	Altai keelkond Mongoli keeled **Burjaadi keel**
Ametlik staatus	
Ametlik keel	Venemaa (Burjaatia)
Keelekoodid	
ISO 639-1	-
ISO 639-2	bua
ISO 639-3	bua

Sisukord

Ajalugu
Burjaadi keele tähestik
Burjaadi keele sõnavara
Arvsõnad
Burjaadi keele grammatika
Lingid
Viited

Ajalugu

Piirkonnal, kus burjaadi keelt räägitakse, on pikk ja iseloomulik ajalugu. See oli algselt koduks Mongoli hõimudele, kuid 1689. aastal võeti maa Venemaa Keisririigi valitsemise alla. Piirkond kuulus Nõukogude Liidu koosseisu kuni selle lagunemiseni 1991. aastal, pärast mida sai sellest vabariik Venemaa Föderatsioonis. Burjaadi keel on seetõttu tugevasti kokku põimunud vene keelega, kuigi need kaks keelt ei ole omavahel keelelises suguluses.[3] Kuni 18. sajandini oli burjaadid karjakasvatajad, kes hiljem hakkasid üha enam tegelema ka põllumajandusega. Olulised kultuurilised erinevused on lääneburjaatide ja idaburjaatide vahel. Idaburjaatide hulgas levis 17. ja 18. sajandil laialdaselt budism. Lääneburjaatide seas ei ole budism olnud kunagi levinud, nad on allunud tugevamale vene kultuuri mõjule. Lääneburjaadid võtsid küll ametlikult vastu õigeusu, kuid tegelikult säilis šamanistlik usund nende seas kuni 20. sajandi alguseni.

Burjaadi keele tähestik

Kõige varasem tähestik, mida burjaadi keele kirjutamiseks kasutati, oli traditsiooniline mongoolia kirjasüsteemi vorm. 1931. aastal tutvustati ka ladina tähestikku, kuid see ei leidnud eriti laialdast kasutust. Selle asemel võeti kasutusele 1937. aastal venelaste tutvustatud kirillitsa tähestik.[4]

Uuem burjaadi kirjakeel kasutab kirillitsat, mis on sarnane, kuid mitte identne vene keele tähestikuga. Burjaadi keeles kirjutatakse tekst vasakult paremale, samuti on olemas eraldi suur ja väike algustäht. Osadel tähtedel on kursiivis või käsitsi kirjutades trükiversioonist erinev vorm. Burjaadi tähestik koosneb kaashäälikutest ja täishäälikutest. Väga harva esineb kaashäälikuühendeid, välja arvatud mõnes üksikus laensõnas. Täishäälikud muutuvad tavaliselt koos kasutamisel diftongiks. Burjaadi keelde kuuluvad nii pikad kui ka lühikesed täishäälikud. Rõhk langeb sõnas tavaliselt esimesele pikale täishäälikule või diftongile. Kui see puudub, siis langeb rõhk üldiselt esimesele silbile.[5]

Burjaadi keele sõnavara

Vastavalt ajaloole ja geograafilisele asukohale on vene keel burjaadi keelt tugevasti mõjutanud. Viimasel ajal on keelde lisandunud palju uusi laensõnu, eriti seetõttu, et enamus burjaadi keele rääkijaid, eriti noorem generatsioon, räägib teise keelena vene keelt. Samamoodi on Mongoolias ja Hiinas räägitavatele burjaadi keele dialektidele lisanud uusi laensõnu neid ümbritsevate keelte mõjul. Need laensõnad märgivad üht põhilist erinevust dialektide vahel. Kuid burjaadi keele kõikide dialektide põhisõnavara on keelde siiski põline. Just sellepärast on burjaadi keel suguluses mongoli keele ja selle sugulaskeeltega.[6]

Arvsõnad

	Eesti keeles	Mongoli keeles	Burjaadi keeles
1	Üks	Nigen	Negen
2	Kaks	Qoyar	Khoyor
3	Kolm	Ghurban	Ghurban
4	Neli	Dörben	Dürben
5	Viis	Tabun	Taban
6	Kuus	Jirghughan	Zurghaan
7	Seitse	Dologhan	Doloon
8	Kaheksa	Naiman	Nayman
9	Üheksa	Yisun	Yühen
10	Kümme	Arban	Arban

Burjaadi keele grammatika

Burjaadi keele grammatikal on huvitavaid iseloomulikke omadusi. Näiteks kasutatakse burjaadi keeles laialdaselt vokaalharmooniat. Kõik burjaadi täishäälikud on jagatud kas eesvokaalideks või tagavokaalideks. Kui esimene vokaal sõnas on eesvokaal, siis kõik liited, mis sellele sõnale lisanduvad, peavad samuti kasutama eesvokaali. Ja samamoodi ka tagavokaalide puhul: kui esimene vokaal on tagavokaal, siis peavad seda olema ka kõik järgnevad vokaalid. Vaatamata mõnele erandile, mis ilmnevad laensõnades, aitab selline muster anda keelele iseloomuliku kõla. Burjaadi keeles on 8 nimisõnakäänet: nominatiiv, akusatiiv, daativ-lokatiiv, genitiiv, instrumentaal, komitatiiv, ablatiiv ja umbmäärane. Enamjaolt saab sõnu käänata neile sufiksite lisamisega, mis seejärel järgivad vokaalharmoonia reeglit. Burjaadi keel on SOV-lausestruktuuriga. Eessõnade asemel kasutatakse keeles rohkem postpositsioone, mis käivad sõna lõppu.[7]

Lingid

Tähestik ja hääldus: http://www.omniglot.com/writing/buryat.htm

Viited

1. http://www.ethnologue.com/language/bxm
2. http://www.transparent.com/learn-buriat/overview.html
3. http://www.transparent.com/learn-buriat/overview.html
4. http://www.transparent.com/learn-buriat/overview.html
5. http://www.transparent.com/learn-buriat/overview.html
6. http://www.transparent.com/learn-buriat/overview.html
7. http://www.transparent.com/learn-buriat/overview.html